

Norges Bondelags jordvernstrategi: - Hvordan sikre bedre vern av matjorda

Bare 3 % av Norges landareal er jordbruksarealer. De utgjør 11 millioner dekar hvorav 9,8 millioner er i jordbruksdrift. Dette tilsvarer ca. 2,2 dekar jordbruksareal pr innbygger, noe som er lavt både i europeisk og global målestokk (2,7 dekar). Bare 1/3 av jordbruksarealet egner seg til å dyrke matkorn.

Dyrket jord er jordbruksareal som fulldyrket, overflatedyrket og innmarksbeite. Areal som er dyrket til vanlig pløyedybde og kan benyttes til åkervekster eller til eng, og som kan fornyes ved pløying. Dyrkbar jord er skog, utmark og arealer som lar seg oppdyrke for jordbruksproduksjon. Den aller beste matjorda finner vi rundt og i tilknytning til byer og tettsteder. God jord og nærhet til kommunikasjonsårer var fra gammelt av avgjørende for hvor mange av byene og tettstedene ble grunnlagt. Områdene rundt disse er i dag vekstområder for videre by- og tettstedsutvikling.

Hvert år forsvinner jordbruksareal enten fordi det går ut av drift eller fordi det offentlige vedtar å bruke arealene til andre formål enn matproduksjon (omdisponeres). Presset for å omdisponere matjorda til andre formål som næringsbygg, boliger, kollektiv – og trafikk knutepunkter og veier, er stort. Å bygge ned matjord er en irreversibel handling. Det tar tusenvis av år å lage ny matjord. Matjord er derfor en knapphetsressurs. Ved å ta vare på matjorda i Norge, sikrer vi evnen til å produsere vår egen mat for fremtiden.

1. Nasjonal jordvernstrategi

Stortinget vedtok i 2015 en nasjonal jordvernstrategi med mål om at det maksimalt skal omdisponeres 4000 dekar dyrket mark pr år. Dette skal nås innen 2020. Strategien inneholder flere virkemidler knyttet til lovverk, nasjonale førende dokumenter og planleggingsverktøy for fylkenes og kommunenes arealplanlegging.

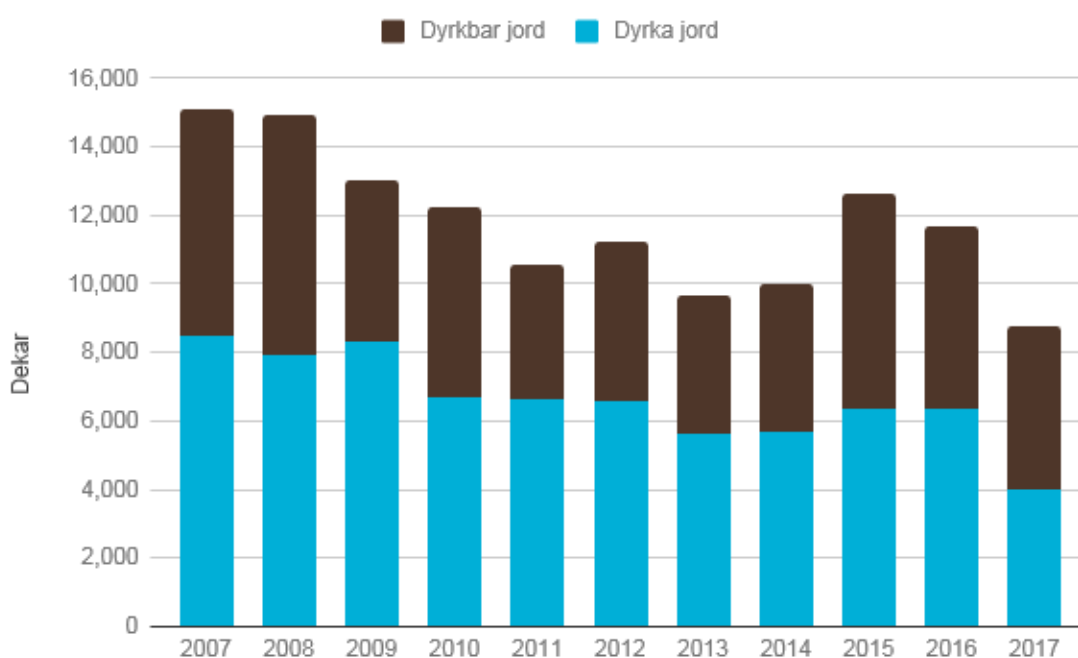
I Jordbruksmeldingen Meld.ST 11 (2016-2017) *Endring og utvikling*, som Stortinget vedtok i desember 2016 omtales jordvern innledningsvis under målstruktur og bærekraftig jordbruk: *«riktig bruk av og vern om arealressursene er en forutsetning for å nå produksjonsmålet. Både mengden av og kvaliteten på jord er avgjørende for landbruket og måloppnåelsen i landbruket. Derfor er det viktig å ta vare på gode jordbruksareal og matjord gjennom å holde omdisponering av dyrket jord på et lavt nivå. Samtidig må jordvernet balanseres mot storsamfunnets behov. Regjeringen følger opp det fastsatte målet om at årlig omdisponering av dyrka mark ikke skal overstige 4 000 dekar innen 2020»*

1.1. Målregistrering - planlagt omdisponert

Det nasjonale målet blir målt via KOmmune - STat-Rapporterings (KOSTRA) rapportene. Hvert år rapporterer kommunene til SSB planlagt omdisponering av jordbruksarealer. Rapporteringen er tall som bygger på vedtatte reguleringsplaner etter plan- og bygningsloven og enkeltsaker om omdisponering etter jordloven.

I 2017 ble det omdisponert 4025 dekar dyrket jord og 4754 dekar dyrkbar jord. Foreløpige tall for 2018 viser at omdisponeringen av dyrket jord er ca. 3700 dekar og 9 020 dekar dyrkbar jord. Jordbruksareal består av klassene fulldyrket, overflatedyrket og innmarksbeite.

Omdisponert areal fordelt på dyrka og dyrkbar jord

(Landbruksdirektoratet)

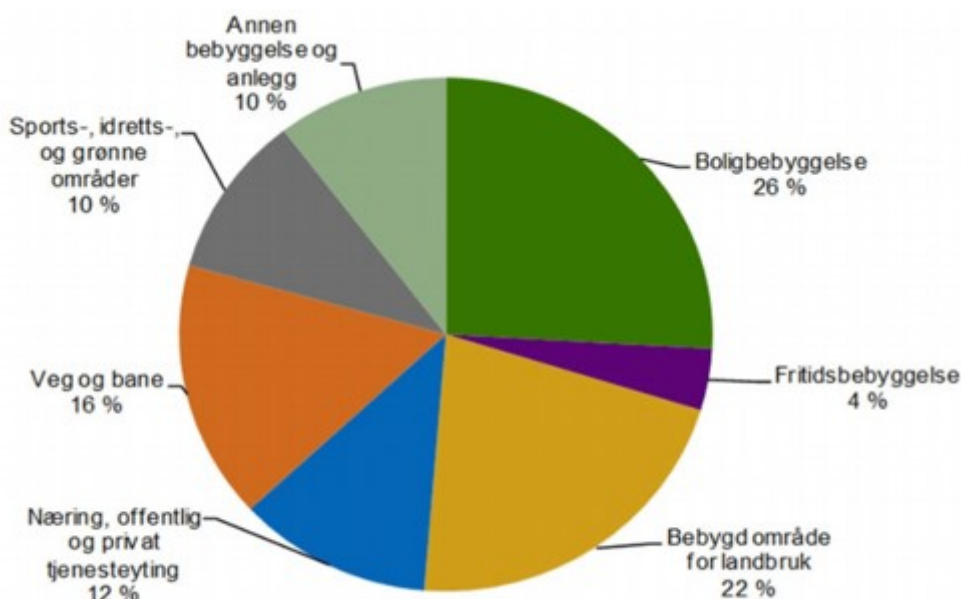
Mer informasjon om KOSTRA er på nettsidene til [Statistisk sentralbyrå](#) (SSB), og Landbruksdirektoratets sider "Publisering av resultater" [statistikksider](#). Anne nyttig informasjon i kommunenes arealrapportering er hos Norsk institutt for bioøkonomi (NIBIO) på [KOSTRA - applikasjonen](#), NIBIOs kartportal, Kilden, under menyen «verktøy».

1.2. Hvor mye jordbruksareal er bygd ned

Det finnes ingen statistikk som viser hvor mye jordbruksareal som er bygd ned. I 2017 gjennomførte SSB og NIBIO en digital kartanalyse for å kartlegge faktisk nedbygging og bruksendring av dyrka og dyrkbar jord. Rapporten viser at i perioden 2004–2015 ble 97 600 dekar jordbruksareal nedbygd i Norge. 40 % var til bolig, anlegg og fritidsutbygging, 22 % av landbruket selv hvorav 2/3 var til nye landbruksbygg og 16 % til vei og bane. Se [rapport «Nedbygging av jordbruksareal»](#), (SSB /NIBIO, 06.17.)

Nedbygd jordbruksareal 2004 – 2015

(SSB / NIBIO)

2. Norges Bondelag sin jordvernstrategi

Jordvern er en prioritert sak for Norges Bondelag. I Næringspolitisk program (2016-2020) har årsmøtet vedtatt følgende: «Jordvern må være overordnet i samfunnsplanlegging og all framtidig arealforvaltning. Det skal ikke lønne seg å bygge ned jord». Norges Bondelag vil:

- gi all dyrket og dyrkbar jord et juridisk vern
- gå inn for en samlet nasjonal plan for vern av matjord
- at dispensasjon kun kan gis for nasjonalt viktige samfunnsinteresser, og med krav om høy utnytting av arealene
- at eventuelle dispensasjoner skal behandles av statlig myndighet
- senke måltallet for omdisponering av matjord

I desember 2017 vedtok styret i Norges Bondelag en oppdatert jordvernstrategi hvor følgende hovedpunkter ble lagt til grunn for arbeidet:

- All matjord (dyrket og dyrkbar jord) gis et juridisk vern
- Det utarbeides en nasjonal handlingsplan for vern av matjord
- Virkemidlene i den nasjonale jordvernstrategien skjerpes
- Sikre jordas produksjonsevne ved midlertidige omdisponeringer av matjord
- Sikre velfungerende avbøtende tiltak når matjord nedbygges
- Landbrukets nedbygging av matjord må reduseres
- Prioritere god oppfølging av jordvernarbeidet i organisasjonen

2.1. Bedre juridisk vern

Matjord skal i prinsippet ha vern gjennom Jordloven. Loven har bestemmelser med forbud mot omdisponering av dyrka mark (§ 9) og forbud mot deling av landbrukseiendom (§ 12). Men loven gjør unntak fra både omdisponerings- og delingsforbudet for areal som i reguleringsplan er lagt ut til annet formål enn LNFR, i kommuneplanens arealdel er lagt ut til bebyggelse og anlegg eller LNFR med bestemmelser om spredt utbygging.

I 2016 ble 76 % av den omdisponerte dyrket jorda omdisponert etter plan og bygningsloven. Arealplanlegging og – grep som gjøres i planprosesser etter plan og bygningsloven overstyrer jordloven. Enkelt sagt så trumfer plan- og bygningsloven jordloven.

Norges Bondelag har tidligere både fremmet og støttet ulike forslag på innstramminger i lovverket fra forslag om vern gjennom grunnloven til konkret unntak i plan og bygningslovens formålparagraf. Ingen av forslagene har fått tilstrekkelig politisk støtte. Bondelaget har derfor utarbeidet et konkret forslag til innstramming i jordloven slik at omdisponering i kommuneplan/reguleringsplan ikke trumfer jordloven. Muligheten må begrenses til å gjelde kun for areal som etter plan- og bygningsloven er avsatt til samferdselstiltak og tekniske infrastrukturiltak når det ikke finnes alternativt areal. Tiltaket må være kritisk viktig for samfunnet hvis jordvernet må vike.

Norges Bondelag vil at:

- Dispensasjonsmuligheten i Jordloven må begrenses

2.1.1. Opsjonsavtaler om nedbygging av matjord

Arealbruk i kommunene skal fastsettes av politisk styrte planmyndigheter gjennom lovregulerte, forsvarlige planfaglige prosesser. Åpenhet og medvirkning er styrende prinsipper. Opsjonsavtaler og hemmelighold rundt disse truer dette. En opsjonsavtale vil kunne være en (skjult) motivasjon for fastsetting av arealbruk uten at det behøver å være

kjent under ordinære planprosesser. Rapporten «*Opsjonsavtaler om utbygging av dyrka og dyrkbar jord*». (nr. 20/2016, Landbruksdirektoratet) omtaler erfaringer med slike avtaler. Den bekrefter at opsjonsavtaler er en form for spekulasjon om omdisponering av matjord, og det er et problem i arealplanarbeidet.

Norges Bondelag mener at opsjonsavtaler er omfattet av konsesjonsplikten (konsesjonsloven §3) slik Landbruksdirektoratet konkluderer i rapporten. Men Landbruks- og matdepartementet har vært av en annen oppfatning. De ville ikke gå videre med forslagene i nevnte rapport. Begrunnelsen fra daværende landbruksminister Dale var bl.a. at slike avtaler kan være fornuftig og nødvendig som ledd i utviklingen av byggeprosjekt.

Norges Bondelag vil at:

- Opsjonsavtaler på nedbygging av matjord bør være forbudt
- Inntil forbud innføres bør slike avtaler behandles som konsesjonspliktige
- Arealbruk i kommunene skal fastsettes via demokratiske planfaglige prosesser.

2.2. Behov for helhetlig politikk

Regjeringen har ved flere nasjonale viktige samfunnsutfordringer fulgt opp nasjonale strategier med nasjonale handlingsplaner. Planer som samler virkemidlene, koordinerer og konkretiserer arbeidet og gjør målene målbare. Et eksempel er «*Handlingsplan mot antibiotika resistens i helsetjenesten*».

Dagens jordvernpolitikk trenger en systematisk oppfølging. Den nasjonale jordvernstrategien omfatter en rekke ulike virkemidler hvor ansvaret og behandlinger ligger i ulike departementer og Stortingskomiteer. I gjennomføringen av strategien er landets kommuner, fylkeskommuner og Fylkesmenn helt sentrale. Deres forvaltning av virkemidlene og spesielt arealplanlegging er avgjørende. Dette er krevende for alle, også politikerne. Faren er stor for at de ulike virkemidlene innen lovverket, nasjonale førende dokumenter og planleggingsverktøy ikke blir sett i sammenheng og anvendes i ulik og varierende grad.

Norges Bondelag vil at:

- En nasjonale handlingsplan må utarbeides og sikre en helhetlig gjennomføring
- Det må settes egne delmål for sektorene samferdsel, næring og bolig
- Fylkene og kommunene etablerer arealregnskap med mål for omdisponering
- I 2020 må Stortinget sette nytt redusert nasjonalt jordvernmål

2.3. Strengere virkemidler

I den nasjonale jordvernstrategien omtales plan og bygningsloven (pbl) som det viktigste virkemidlet for jordvernarbeidet. Som allerede nevnt kan pbl overstyre vernet matjord har i Jordloven. Inntil bedre juridiske vern er innført, må praktiseringen av de andre virkemidlene, nasjonale førende dokumenter og planleggingsverktøy, skjerpes. Felles for disse virkemidlene er at de verken er tydelige eller har klare føringer for hvordan sikre matjord.

Hensynet til jordvernet kan avveies mot andre samfunnshensyn. Avveiningsmuligheten forsterkes med regjeringens politikk om at det lokale skjønnnet skal tillegges vesentlig vekt i avveiningene. Norges Bondelag mener at jordvernet må bli et sentralt samfunnshensyn som skal ivaretas i avveiningen som gjøres lokalt.

Norges Bondelag vil at:

- Inntil bedre juridiske vern er innført, må praktiseringen av de andre virkemidlene innen lovverk, nasjonale førende dokumenter og planverktøy, i strategien skjerpes
- Virkemidlene må behandle matjord som en viktig nasjonal interesse og et beredskapstiltak

2.3.1. Tydeligere nasjonale førende dokumenter

Nasjonale interesser skal sikres via nasjonale førende dokumenter. Jordvern omtales i dokumenter som Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging, Rikspolitiske retningslinjer for samordnet areal- og transportplanlegging, Nasjonal Transportplan, Statens Vegvesens håndbøker som håndbok konsekvensutredninger H712 og offentlige retningslinjer og rundskriv.

Nasjonal transportplan (NTP)

Ibhm med behandlingen av gjeldende NTP (2018 – 2029) vedtok Stortingets flertall *«nasjonal jordvernstrategi ligger fast og er gjeldende også ved utbygging av transportinfrastruktur»*. Samferdselsdepartementet ber transportetatene *«vie jordvernet stor oppmerksomhet i retningslinjer og arbeid, og at ved planlegging av samferdselsanlegg skal det i størst mulig grad unngås å omdisponere dyrka mark»*. Dessverre blir ikke dette fulgt opp med konkrete mål og rapporteringskrav i tildelingsbrevene til etatene.

Norges Bondelag vil at:

- Målstrukturen i NTP må ha konkrete mål om jordvern
- Målene må følges opp i de årlige tildelingsbrevene som transportetatene skal rapportere på
- Alle utbyggingsprosjekt skal ha et overordnet jordvernsmål

Håndbok Konsekvensanalyser H712

Plan og bygningsloven har krav om utredning av alternativer for utbyggingsplaner. Håndboken gir veiledning om hvordan utføre analyser som grunnlag for avveininger mellom alternativene. Metodikken ivaretar lovens krav til konsekvensutredning. Analysen skal tydeliggjøre relevante konsekvenser og vurdere ulike løsningsalternativer opp mot hverandre. Analysen består av prissatte konsekvenser og ikke-prissatte konsekvenser. De ikke – prissatte er inndelt i 5 fagtemaer; landskapskarakter, friluftsliv /byliv, naturmangfold, kulturarv og naturressurser. Jordbruk og matjord inngår i fagtemaet naturressurser.

Metoden er trinnvis med verdsetting av jordbruksareal. I forkant av analysen settes det føringer for hva det skal legges vekt på og behovet for fagkompetanse i analysearbeidet. Det viser seg at krav til fagkompetanse og kunnskap hos de som skal utrede og vurdere verdi og påvirkning av jordbruksareal, varierer mye. Norges Bondelag erfarer at utredningsarbeidet både i kvalitet og omfang varierer mye.

Norges Bondelag vil at:

- Jordvern skal behandles som en overordnet nasjonal interesse i planarbeidet
- Jordvern skal være et overordnet definert mål i utrednings og analysearbeid
- Det skal være krav til etterprøvbar dokumentasjon
- Alternative trasemuligheter og utbyggingsområder skal dokumenteres
- Det skal være krav til faglig relevant kompetanse hos de som skal utføre analysearbeidet
- Presset på omkringliggende arealer ved nye infrastrukturer og dens knutepunkter skal være en del av konsekvensanalysearbeidet.

Nasjonale forventninger til regional og kommunal planlegging

Det meste av arealplanleggingen i Norge skjer i kommunene. Statlige og regionale planmyndigheter skal bidra til at arealene brukes slik at landet får en god samfunnsutvikling. Departementer, statlige direktorater, fylkesmenn og fylkeskommuner er instanser som kan gi føringer for arealplanleggingen i kommunene. Statens samlede planpolitiske forventninger er et viktig grunnlag for den regionale og lokale planleggingen. Dagens føringer sier at jordvern er viktig men at de må avveies mot andre samfunnshensyn

Norges Bondelag vil at:

- Nasjonale førende dokumenter skal være tydelige på at jordvern er en nasjonal interesse
- Muligheten til å avveie andre hensyn framfor jordvernet må begrenses
- Nasjonale forventninger til arealplanlegging må få nye og strammere føringer:

«I all arealplanlegging skal bolig og næringsutvikling planlegges på arealer som ikke er dyrket eller dyrkbare. Dersom omdisponering av dyrket eller dyrkbar mark ikke kan unngås skal mulig omdisponering avklares med Fylkesmannen»

2.3.2. Forsterkninger i planleggingsverktøy

Nasjonal jordvernstrategi trekker frem regional planlegging som viktig. I planleggingen skal fagfolk og politikerne balansere jordvern opp mot storsamfunnets øvrige behov. Fylkeskommunen er regional planmyndighet med ansvar for å utarbeide regional planstrategi, plan og lede regionale planprosesser. De skal også veilede kommunene i deres planlegging.

Regionale planer

Minst en gang i hver valgperiode skal regionale planmyndigheter utarbeide en planstrategi om viktige utviklingstrekk og utfordringer. Regional plan bør inneholde retningslinjer for arealbruk. Et mål med planen kan være å finne utbyggingsområder og langsiktige utbyggingsretninger som ivaretar jordvern hensyn. Norges Bondelag erfarer at det er stor variasjon i på de regionale planene om omtale av og dokumentasjon av jordbruksarealene og næringens verdiskaping.

Norges Bondelag vil at:

- Det skal være tydelige føringer i regionale planer om fremtidige arealdisponeringer
 - målsetninger for omdisponering av matjord
 - definering av utviklings og utbyggingsområdene i regionen
 - utnyttelseskrav av eksisterende bolig - og næringsområder før nye arealer tas i bruk
 - boligbygging skal planlegges på uproduktive arealer
- Rådgiving og veiledning om arealplanlegging ovenfor kommunene må bli mer ensartet

Innsigelse i plansaker

Regionale planer er i seg selv ikke juridisk bindende. Men de danner grunnlag for kommunenes arealplanlegging, og for innsigelser mot kommunale planer. Innsigelsesmuligheten er ment for å sikre nasjonale interesser. Hvem som har innsigelsesmyndighet er omtalt i plan- og bygningsloven § 5-4. Kommunal og moderniseringsdepartementet har utarbeidet retningslinjer med nærmere omtale av ordningene. Regjeringen pr nå ønsker at bruken av innsigelsesmyndigheten skal reduseres samtidig som det lokale skjønnnet skal veie tyngre ved avveininger mellom flere hensyn.

Norges Bondelag er bekymret for utviklingen i innsigelsespraksisen. Muligheten for å sikre nasjonale interesser minker ytterligere når kvaliteten og innholdet i de regionale planene varierer mht. føringer for å sikre matjorda. Innsigelsesinstituttet blir utfordret.

Norges Bondelag vil at:

- Innsigelsesmyndigheten skal benyttes når matjord foreslås omdisponert av kommunen
- Krav til dispensasjoner må begrunnes med nasjonale eller regionale mål

Kommuneplaner

Kommunene skal ha en samlet kommuneplan som omfatter samfunnsdel med handlingsdel og arealdel. Det kan utarbeides kommunedelplan for bestemte områder, temaer og virksomhetsområder. Den nasjonale jordvernstrategien legger opp til at det er lokale politikere som gjør interesseavveining mellom bevaring av matjord og andre samfunnshensyn når de skal vedtar kommunens arealplaner.

Samfunnsdelen er et overordnet dokument og beskriver ulike behov og muligheter som f.eks. om behovet for bolig- og næringsareal. En beskrivelse av landbruks næringen, dens verdiskaping, fortrinn og behov for utvikling hører hjemme her. Det er avgjørende å få fram verdiskapingen næringen står for, og at matjord er bondens næringsarealer. Disse arealene er ikke ledige jfr. holdninger som «*dette jordet blir ikke brukt til noe*». Det er viktig at ringvirkningene av landbruksdrift i andre næringer også beskrives i planen.

En egen landbruksplan (temaplan) har ikke samme forpliktelser for videre planarbeid som kommunens samfunns og arealdel. Det er bedre med en god side om landbruk i kommuneplanen og i næringsplanen, enn 30 sider i en temaplan.

Norges Bondelag vil at:

- Kommuneplanene skal gjenspeile nasjonale og regionale jordvernføringer
- Landbruksnæringen skal omtales på lik linje som annen næring
- Kommunene må bli gode på arealpolitikk som sikrer matjorda
 - Jordvern i større grad blir en hovedpremiss for arealplanleggingen
 - Konsekvente grep og klare grenser som grønn grense ved dagens byggegrense
 - Være strenge på konsekvensvurderinger og kreve alternative forslag
 - Si nei til forslag som baserer seg på opsjonsavtaler, midt i en planperiode
- Dispensasjoner fra vedtatte planer skal behandles av Fylkesmannen

2.4. Gode avbøtende tiltak

Når matjord må omdisponeres, er det viktig å sikre matjorda. Det gjelder også ved midlertidige omdisponeringer. Dette må være velfungerende tiltak som ivaretar jordkvaliteten og bondens produksjonsmulighet. Men slike avbøtende tiltak må være siste løsning og ikke bli en form for avlat for å bygge ned matjord. Omfanget og varianter av slike tiltak øker i omfang både nasjonalt og i kommunene ibm vedtak om omdisponering av matjord. Nydyrking, flytting av matjord og ulike varianter av jordfond er de mest aktuelle tiltakene. Flytting av matjord er blitt mer aktuelt den siste tiden. Det er knyttet en rekke utfordringer og risikoer ved slike tiltak. «Ny jord» er et nasjonalt pilotprosjekt hos Samferdselsdepartementet og er omtalt i någjeldende NTP som retningsgivende for tilsvarende tiltak i senere prosjekter.

Norges Bondelag har utarbeidet et hefte om grunneierrrettigheter. Heftet inneholder informasjon og tips om hva grunneier bør gjøre hvis de blir berørt av ulike inngrep på

deres eiendom. Å sikre bonden gode avtaler og grunneierrettighetsinfo er et juridisk anliggende. Forholdene hos den enkelte varierer og må vurderes i det enkelte tilfelle. Norges Bondelag tilbyr juridisk bistand og avtaler for våre medlemmer. Heftet er til god hjelp i lokal organisering ved større utbyggingsaker.

Norges Bondelag vil at:

- Nydyrking, jordflytting og jordfond skal være siste løsning hvis matjord må omdisponeres
- Myndighetene må utarbeide gode retningslinjer for tiltak som sikrer matjord og bonde. Disse skal være en del av kravene til tiltakshaver og avtale med berørte grunneiere
- Reguleringsvedtak skal inneholde rekkefølge bestemmelse for gjennomføringen av tiltak
- Det skal være krav til relevant fagkompetanse til de som gjennomfører tiltaket

2.5. Mindre egen nedbygging

Siden tallene for landbrukets egen nedbygging av matjord, ble kjent i 2017, har næringen selv tatt grep med holdningsskapende arbeid, kunnskap og kompetanse. Det er i dag ikke nødvendig å søke om omdisponering etter Jordloven, for å føre opp driftsbygninger i landbruket på dyrket eller dyrkbar jord. Men tiltakene er søknadspliktige etter Plan og bygningsloven (pbl) med unntak av mindre frittliggende bygninger knyttet til drifta (mindre enn 15 m²). Skillet på over eller under 1000 m² gjelder om bonden selv kan stå som ansvarshavende. Det kreves ikke at omdisponeringen av arealene skal vurderes eller registreres så lenge tiltaket defineres som driftsbygning i landbruket. Kommunen kan med hjemmel i pbl påvirke plasseringen og utformingen av bygninger og anlegg, noe det i liten grad blir gjort.

Norges Bondelag og samvirkeorganisasjonene i landbruket er omforent om at vår egen nedbygging av matjord tar vi på alvor og må redusere. Norsk Landbruksrådgiving (NLR) har et nasjonalt ansvar for bygningsrådgiving, og rådgiverkorpene innen husdyrbygg setter søkelys på planverktøy og dokumentasjon i planarbeidet. Sammen er de andre rådgiverkorpene innen husdyrbygg skal jordvernet inn som en del av vurderingen i rådgivingsarbeidet rette mot bonden, se <https://nordnorge.nlr.no/fagartikler/inkluder-jordvern-i-bruksutbygging/>.

Norges Bondelag vil at:

- Bonden skal ha høy bevissthet om jordvern ved utbygginger på gården
- Holdninger skal bygges med informasjonsarbeid og kunnskapsutvikling i rådgivingsarbeid, organisasjonenes informasjonskanaler og fagtidsskrifter
- Samarbeidet mellom rådgiver og bonden skal dokumentere utbyggingers arealvurdering
- Arealanalyse ved utviklingsplaner for gården brukes som dokumentasjon

3. Oppfølging

Arbeidet med jordvern er i stor grad politikk. Politikere nasjonalt beslutter endringer i lovverk og setter føringer for forvaltningen. Politikere lokalt fatter vedtak i plan og enkelte saker. Utfordringene i jordvernarbeidet lokalt er for det første å komme på banen og i inngrep tidlig i planarbeidet. Det er i tidlig planprosesser at avgjørende føringer for beslutningsgrunnlaget og vedtak settes. Det andre er når politiske beslutninger skal tas. I avveiningen mellom andre samfunnshensyn og jordvernet, er erfaringene at matjorda taper. Det er avgjørende med kompetanse og kunnskap om planprosessene og ressurskrevende å følge opp beslutningsprosessene.

Norges Bondelag vil:

- Arbeidsdeling i organisasjonen
Lokallag – lokale saker, fylkeslaget - regionale saker og sentralt - nasjonalpolitikk
- Bygge kompetanse internt og eksternt
- Samarbeide med organisasjoner og miljøer som har tilsvarende interesser
- Jobbe opp mot politikere som skal beslutte jordvernsaker